

GÜLEN HAREKETİNİN ALEVİ AÇILIMINA ETKİSİ

NİGAR TUĞSUZ*

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

ÖZ

Türkiye'de Alevilik meselesi hem gruplar arası ilişkiler hem de din-devlet ilişkileri ile ilgili tartışmaların bir parçasıdır. Bu derece karmaşık alanlarda ortaya çıkan anlaşmazlıklara çözüm üretmek her şeyden önce uzun süreli bir çabayı gerektirmektedir. 2010 sonrasında Ak Parti'nin Alevi Açılımı o tarihe kadar atılan en ciddi adımlardan biri olmuştur. Kısa süre içinde uzlaşma sağlanmış görünmesine rağmen devam ettirilememiştir. Açılım girişimleri devam ederken karşılıklı uzlaşmaya engel olabilecek çok sayıda faktör ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Türkiye'de 2013 sonrası sertleşen siyasi ortamdır. Bu siyasi ortamın aktörlerinden biri Gülen Hareketidir¹. Bir sivil toplum hareketi olarak ortaya çıkan ve toplumun çeşitli alanlarına bu sıfatı ile yayılan Gülen hareketi, 2010 sonrası toplumsal mühendislik projelerine ve beklenmedik şekilde illegal eylemlere bulaşmıştır. Bu makale Gülen hareketinin kendi özel toplum tasavvurunun bir parçası olarak Aleviler üzerine yürüttüğü projelerine ve bu projelerin Ak Parti'nin başlattığı Alevi Açılımına etkisine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevi Açılımı, Gülen Hareketi, Gülen hareketinin Alevilik projeleri.

EFFECT OF GULEN MOVEMENT ON ALEVİ OPENING

ABSTRACT

The issue of Alevism in Turkey constitutes a faction of the debates on both group relations and religion-state relations. While a solution in this area requires a long-term effort, the AK Party's Alevi Opening, which was formed after 2010, is one of the most serious steps taken in this regard. Despite this, a number of factors emerged that have hampered mutual reconciliation between political actors in this short period of time. One important reason is the stiffening of the political environment after 2013 in Turkey. One of the actors in this political environment is the Gülen Movement. The Gülen Movement, which initially emerged as a civil society movement and spread to various areas of Turkish society with this title, created some social-engineering projects and has also been involved in unexpected illegal political activities. This article examines the Gülen Movement's social projects on Alevi groups, which were carried out as part of their own concept of society, and assesses the influence of these projects on the Ak Party's Alevi Opening.

Keywords: Alevi Opening, The Gulen Movement, The Gulen Movements' Projects on Alevism.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, nigar.tugsuz@izu.edu.tr

1 Gülen hareketinin 15 Temmuz 2016 darbe girişi ile bir terör örgütüne dönüştüğü Türkiye'de milli bir mutabakat ile kabul edilmiş, bu tarihten sonra Fetullahçı Terör Örgütü anlamına gelen FETÖ adı kullanılmaya başlanmıştır. FETÖ'nün bir terör örgütü olduğu 19 Ekim 2016'da İslam Birliği Teşkilatı tarafından kabul edilmiştir. Bu çalışmada FETÖ yerine Gülen Hareketi ifadesini kullanmamın nedeni, 15 Temmuz öncesi dönemin toplumsal olaylarını analiz ederken FETÖ adlandırmasının yetersiz kalması ve yeterince açıklayıcı olmamasıdır.

EXTENDED ABSTRACT

The Alevi issue in Turkey constitutes a faction of the debates on both group relations and state-religion relations. Producing solutions to disputes that arise from such complex issues require long-term effort and decisive action. While the Justice and Development Party's (Ak Party) 'Alevi Opening' was the most determined step seen to date, a number of factors that could hamper compromise in the process had emerged. One of these factors include the social actors that operated in Turkey's post-2013 strained political atmosphere and their manipulation towards the government's projects. One of the leading actors of the strained political environment after 2013 is the Gulen Movement (GM). Known as a civil society movement until the military coup attempt in 2016, from 2010 onwards, the GM focused on opening projects related to groups/identities in Turkey. The conflict between the GM and the government after 2013 resulted in the GM manipulating all issues that it addressed in the name of its own interests. The subject of this article is the projects on the Alevi issue conducted by the GM in the mentioned process and the effects of these projects on the Alevi Opening initiated by the Ak Party.

There has been no change in the political and social positions of Alevis originating from the official ideology of the Turkish State. With the transition from the Ottoman Empire to a Republican Turkey, the new ideal was to build a secular-based nation in addition to the old and continuing social-political order. This ideal has had important consequences for Alevis. The difficulties faced in the acceptance of Alevism as a religion stems from the secular ideology of Turkish State. While one side of secularism brought Alevis closer to the State's ideology, another side of secularism distanced and alienated them from the social-political order. Alevism, which was seen different from Islam during the Ottoman Empire, became implicitly accepted as a part of Islam with the Republican ideology. Thus, there has been no significant development in the position of Alevis within the social and political configuration. Due to the reasons mentioned, by both different governments and religious groups, Alevis have been accepted as a group that official state ideology should be imposed on. For this reason, Alevism is often perceived as a potential social engineering area for groups or identities close to the official ideology of the State.

The aim and vision of the Alevi Opening, which was part of the National Unity and Brotherhood Project launched by the AK Party in 2009, was at the

strength to resolve the equation that the Alevi issue was locked into in the past. The steps taken from the beginning to the middle of the Alevi Opening, the agreements and promises made, did not only form mutual trust between the parties, but also clarified a road map about the issues that needed to be undertaken. Had the Alevi Opening been successful, Alevi groups, who feel stuck in the current state-religion relationships in Turkey, were going to be at more peace both with Sunnis and the official ideology of Turkish State. More importantly, the psychological barriers between Sunnis and Alevis in Turkey were going to disappear. The fact that the government, who begun the opening policies had a Sunni voter base, also indicated the further positive effects the solution could have. However, the political turbulence that Turkey entered in 2013 changed the attitude of all political actors. Like all democratic opening policies, the Ak Party started, the Alevi Opening was also shelved with previous events due to the coup attempt in 2016. Reacting to negative events that occurred when expectations were high, a majority of Alevi groups increased their anti-government and anti-system rhetoric, while the government developed many different protective reflexes.

Until today, the steps taken to meet Alevis' demands have generally been interrupted by the interventions of different social-political actors. One of the reasons that harmed the AK Party's Alevi Opening were actors that got involved, the perception of the Alevi issue of these actors and their attempt to manipulate the opening process for their own gains. This indicates a structural problem, which removes the potential in relations between different societal actors from becoming mediators and creating solutions. One of the groups influential in society and politics during the AK Party's Alevi Opening was the GM. While during the opening process, the GM was involved in activities related to the Alevi issue, they lagged behind in the logic that the government pursued. In addition to this, after entering a conflict with the government, the GM used the Alevi issue for its own group interests. The GM pursued projects on Alevi groups after it began to gain more power from 2013 onwards. This coincided with the time frame that the AK Party officially began the Alevi Opening on a state level. In this sense, the GM was an important political actor in the field during the period discussed. Gulen's relation with the Alevi issue was compatible with his worldview. Therefore, his ideas on Alevisism have hardly been exposed on media channels until today. Namely, the GM preferred to strategically stay far away from identity/group issues that carried any political risks in Turkey. In addition to that,

Gulen's personal understandings on different identities do not have a base on democratic values. When asked about Alevism, Gulen always replied that Alevism was no different to Sunnism and attempted to reduce the differences of Alevism from Sunnism to insignificant details. Alevi groups have interpreted the approach that puts emphasis on the similarities between Alevism and Sunnism instead of their differences as an assimilation strategy of Sunnis. The GM has carried out many social engineering projects on the basis that Alevism is no different from Sunnism. The Abant Meetings, Mosque-Cemevi Project and fake Alevi Associations are their main activities in relation to this issue. All these projects were carried out one after the other and were conducted by specialists in the field.

The intensification of the activities mentioned within a short period of time indicates the fact that a specific period had been devoted to issues related to ethnic and religious identities. It is thus impossible to talk about the discourse that the GM maintained for a spread of time. Following the Alevi and Kurdish Openings the government pursued after 2010, members of the GM closely followed and produced alternative projects on identity groups. From the scope of academic research, it is not possible to fully understand the course and dimensions of inter-actor relations during this process. However, what's important for this article is that the fact that by manipulating society for its own interests, the Gulen Movement was an important actor that hindered the Alevi Opening in Turkey. Although members of the GM tried to be involved in the Opening Policies started by the government, after a short period of time, they lagged behind the vision presented by the government and manipulated all issues for the sake of their own benefit. The negative role played by the GM during the Ak Party's Alevi Opening also points to a long-lasting problem in Turkey. The problem is that social groups/political actors in Turkey want to dominate state institutions for their own sake and thus they see every way of acting in the political sphere as legitimate. Between 2010-2016, the GM exploited the democratic sphere by producing alternative manipulating projects to the projects of the government on the Alevi issue.

GİRİŞ

AK Parti'nin Alevi açılımındaki amaç ve vizyon, Alevi meselesinin geçmişten bugüne sıkışmış olduğu denklemi çözebilecek güçteydi. Açılımın başlangıcından ortalarına kadar atılan adımlar, yapılan sözleşmeler ve vaatler, taraflar arasında karşılıklı güven oluşturmakla kalmamış, yapılacaklar konusunda yol haritasını da netleştirmişti. Alevi Açılımı başarılı olsaydı her şeyden önce Türkiye'deki mevcut din-devlet ilişkileri modeli içinde kendilerini sıkışmış hisseden Alevi grupların, Sünni toplum ve devletin kurumları ile daha barışık yaşaması sağlanacaktı. Daha da önemlisi Türkiye'deki birbirine karşıt görüntümlü Sünnilik ve Alevilik kategorileri dağılacak ve böylece iki grup arasındaki psikolojik sınırlar ortadan kalkacaktı. Bu girişimi başlatan siyasi iktidarın Sünni dindar bir tabandan gelmesinin, çözümün muhtemel pozitif etkilerini birkaç kaç artıracığının işaretleri de vardı. Fakat Türkiye'nin 2013 sonrası içine girdiği siyasi türbülans tüm aktörleri farklı yönlere savurdu. Bu süreç sonunda tüm demokratik açılım politikaları gibi Alevi Açılımı politikası da kısa sürede rafa kaldırıldı. Beklentilerin hayli yükseldiği bir dönemin akabinde yaşanan olumsuz gelişmelerle Alevi gruplardan birçoğu daha fazla iktidar ve sistem karşıtı bir söylem geliştirirken, siyasi iktidar uğradığı taarruzları gerekçe göstererek oldukça içe dönük ve korumacı refleksler geliştirdi.

Türkiye'deki siyasi iktidarların çeşitli dönemlerde Alevi grupların şikayetlerini gidermek için girişimleri olmuş, fakat genellikle birbirinden farklı toplumsal aktörlerin müdahalesi ile tüm girişimlere Sünni perspektif hâkim kılınarak Alevilerin şikayetlerini daha da kalıcı hale getirmiştir. Ak Parti'nin Alevi Açılımı sürecine zarar veren nedenlerden biri sürece dahil olan grupların Alevi meselesine sadece kendi perspektiflerinden bakmaları ve yeri geldiğinde grupsal çıkarları için manipüle etmeleridir. Türkiye'de toplumsal grupların kendi amaç ve vizyonlarını devletin kurumlarına hâkim kılmak istemeleri demokratik alanı daraltan yapısal bir soruna işaret etmektedir. Bu yapısal sorun toplumdaki aktörler arası ilişkilerin, devletin rolüne soyunmaksızın, arbulucu olma ve çözüm üretme potansiyelini ortadan kaldırmaktadır. Ak Parti'nin Alevi Açılımı sürecinde toplumsal alanda etkin olan gruplardan biri Gülen hareketidir. Gülen hareketi bu süreçte Alevilikle ilgili faaliyetlerde bulunmuş, fakat süreç içinde hem siyasi iktidarın Açılım mantığı ve vizyonunun gerisinde kalmış hem de grupsal çıkarları uğruna Alevilikle ilgili projelerini araçsallaştırmıştır. Bu makalede, Alevi Açılımı sürecine etki eden faktörlerden biri olarak Gülen hareketinin Alevilikle ilgili faaliyetleri ele alınacaktır.

GEÇMİŞTEN BUGÜNE “ALEVİLİĞİN YERİ” MESELESİ

Osmanlı’da Kızılbaşları toplumsal ve siyasal alanın dışında tutan gerekçeler sadece dini inanışları değildi, bununla birlikte toprağa bağlı yaşamamaları ve vergi vermek istememeleri gibi yaşamsal özellikleriydi. Klasik Osmanlı İslam’ı aynı zamanda merkezi yönetimin ideolojisidir (Ocak 1999: 73). Dinin devletle özdeş hale gelmesi ve İslam’ın devletin siyaset etme aracı olarak kurumsallaşması Osmanlı’nın yönetme ideolojisini anlatmaktadır (Ocak 1998: 83). Alevilerin devletin ideolojisinden kaynaklanan siyasal ve toplumsal konumlarında bugünü belirleyen süreklilikler vardır. Cumhuriyet’le birlikte Aleviler için eskinin devam eden sosyal ve siyasal kodları ile birlikte yeni olan, laikliğe dayalı bir ulus kurma idealiydi. Bu idealin sadece Aleviler için değil tüm etnik, kültürel ve dini gruplar için önemli neticeleri olmuştur. Aleviliğin özellikle dini kökenlerinin nereye konulacağı meselesinde yaşanan zorluk, Türkiye’de neredeyse yarı resmi bir din olan laiklik ideolojisiyle alakalıdır (Dressler 2016: 2). Laiklik ideolojisi Alevileri Cumhuriyet ideolojisine yaklaştırmış buna rağmen dini sıfatları bu ittifakın çelişkili tarafı olmuştur. Osmanlı’da İslam dışı görülen Alevilik Cumhuriyet’le birlikte örtük biçimde yeniden İslam bünyesine taşınmıştır (Massicard 2007: 45). Fakat bu değişiklik Alevilerin toplumsal ve siyasal yapı içerisindeki konumunda köklü bir değişiklik meydana getirmemiştir. Alevi gruplar çoğu zaman hem siyasi iktidarlar hem de çeşitli dini muhafazakâr gruplar tarafından yarı cahil ve resmi devlet görüşünün benimsetilmesi gereken bir grup olarak görülmüştür (Çakır 1999: 80). Bundan dolayı dönemselsel olarak merkezi iktidara yakın ya da kendisini öyle gören gruplar için Alevilik, üzerinde proje yürütülecek potansiyel bir alan olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulması (1924) ve Tekke ve Zaviyeler Kanunu’nun çıkarılması (1925), Alevilerin toplumsal ve siyasal konumlarını etkileyen yasal düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler ile Aleviler hem hayal ettikleri biçimde laik bir devlete kavuşamadılar hem de cemaat olarak sahip oldukları imtiyazlar ellerinden alınmış oldu. Laiklik ideolojisi Alevileri merkezi iktidarın değerleri ile buluşturmasına rağmen uzun dönemde beklentilerini karşılamamıştır. Bugün çoğu Alevi grubun, kaldırılmasını ya da dönüştürülmesini talep ettiği Diyanet İşleri Başkanlığı Cumhuriyetin en önemli kurumlarından biridir. Buna rağmen 1950’li yıllara kadar oldukça zayıf bir kurum olarak kalmıştır. Daha ziyade çeşitli İslami grupların yükselişine karşı dengeleyici bir kurum olarak işlev görmüştür. Cumhuriyetle birlikte yeni devletin kurumları büyük ölçüde

dini hayatın bütün yönlerini yukarıdan kontrol edecek şekilde tasarlanmıştı (Davison 2002: 222). Tasarlanan model içinde Alevilere açılan alan oldukça ikircikliydi. Öyle ki sol siyasetin baskın olduğu dönemler, Alevi grupları açısından laiklik ideolojisi açısından daha güvenilir dönemler olmuştur. Din-devlet ilişkilerinde laiklik ideolojisinin bir yönetme aracı olarak kullanıldığı dönemler de yine Alevi grupların Cumhuriyete bağlılıklarını pekiştirdikleri dönemlerdir. Bundan dolayı dindar Sünniler arasında Alevileri laiklik ideolojisinin bir nevi bekçisi olarak gören bir anlayış vardır. Bu anlayışa göre Aleviler, Türkiye'deki ideolojik laikliğin ve Sünni İslam'a karşı dönemsel olarak alınan sert önlemlerin değişmez destekçileridirler. Dolayısıyla Alevilerin sosyal ve siyasal sistem içindeki konumları, sadece siyasetle değil toplumdaki farklı gruplarla ilişkilerini de belirlemiştir. Özellikle Sünni dindar gruplar için Aleviler bir nevi bir gün doğru yolu bulacak (Sünni İslam'ı benimseyecek) bir gruptur. Alevilere mevcut yapı içinde bir yer açma motivasyonu ile siyasetin meşru ya da meşru olmayan kanalları dönemsel olarak kullanılmıştır. Sünni gruplar, devletin Sünni İslam'ı resmi din olarak benimsemesinden aldıkları güçle, farklı gruplara resmi söylemde alan açma motivasyonu ile devletten rol çalma pratiklerine girişmişlerdir.

Türkiye'de resmi devlet söyleminin Alevilikle olduğu gibi Sünni İslam'la ilişkisi de tekdüze olmamıştır. Buna rağmen dönemsel olarak İslam'la mesafesini nasıl kurarsa kursun, her zaman resmi düzeydeki İslam anlayışı Sünni-Hanefi gelenekleridir. Bundan dolayı Alevi gruplardan bazıları bu imtiyazın ortadan kaldırılması adına Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)'nin kaldırılarak devletin laikleştirilmesi gerektiğini düşünürken, bazıları da bu imtiyazın yaygınlaştırılması yoluyla eşitliğin sağlanmasını, Alevilerin de içinde yer alacağı resmi bir dini kurumsal yapıyı talep etmektedirler. Bu anlamda farklı Alevi grupların mevcut sisteme yönelttikleri eleştirilerin biçimine göre siyasi iktidarlara kurdukları ilişkiler de değişmektedir. Yine de bugün çoğu Alevi grubu birleştiren ve Türkiye'nin mevcut din-devlet ilişkileri modelinde revizyon öneren Alevi talepleri gündemdedir. Bu yönüyle Aleviler uzun süredir hem siyasi iktidarlara doğrudan hem de çeşitli toplumsal aktörlerin aracılığı ile taleplerinin karşılanmasına dönük bir müzakere içerisindeyler. Ak Parti'nin Alevi Açılımı Projesi bu müzakerenin hayli ilerletilmiş bir türüdür. Buna rağmen başarısız olması Alevi gruplar arasında hayal kırıklığı yaratmıştır. Alevilerin bugün devlet ve siyasi iktidarlara kurdukları ilişkiler elbette geçmişin izlerini taşımaktadır. İlişkilerin eskiye ait karakteristiklerinin bir kısmı ortadan kalksa da bir kısmı dönüşmekte ya da yeni dinamikler

ile eklemlenmektedir. Aleviler şehirlere göç, üretime ve bölüşüme katılma, eğitim gibi konularda son 30 yıldır büyük bir dönüşüm geçirdiklerinden ve kamusal görünürlükleri neredeyse Alevi Taleplerine² indirgendiğinden, eskisine göre siyasi iktidarla ve toplumsal gruplarla kurdukları ilişkiler güncel tartışmaların daha fazla konusudur. Bundan dolayı Alevi talepleri her yeni dönemde siyasetçilerin üzerinde çalıştıkları bir konu olmakla birlikte aynı zamanda kendisini iktidara yakın gören grupların toplumsal bir mühendislik alanı olarak gördükleri ve kendi grupsal çıkarları için manipüle ettikleri bir meseledir.

AK PARTİ’NİN ALEVİ AÇILIMI

Türkiye’de 2007 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan laiklik tartışmaları ve sonrasında yayınlanan e-muhtıra ile Ak Parti ve izlediği siyaset yasaklanma tehdidi altına girmişti. Buna rağmen Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı olması ile AK Parti daha da güçlendi ve iktidara gelirken topluma vaat ettiği demokratikleşme projelerini başlattı. Sadece Alevilerin değil tüm etnik, dini ve kültürel grupların sorunlarını giderme amaçlı projelerini kamuoyuna anlattı. 2009 yılında ilan edilen Milli Birlik ve Kardeşlik Projesinin amacı, “temel hak ve özgürlüklerin standardını yükseltmek ve demokratikleşme alanını genişletmek” olarak tarif edilmişti. Dönemin Başbakanı Erdoğan’a göre bu saatten sonra artık güçlü ekonomi ve dış politika için demokrasiyi erteleme anlayışının şansı yoktu (Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı 2010: 5). Bu amaçla atılan adımlara bakıldığında daha önce hiçbir hükümetin Alevi meselesine Ak Parti kadar yoğun biçimde eğilmemiş olduğu söylenebilir (Dressler 2016: 4).

Alevi Açılımının ilk somut adımı Alevi kökenli İbrahim Yiğit ve Reha Çamuroğlu’nun 2007 yılında dönemin Başbakanı Erdoğan’ın davetiyle AK

2 1989 yılında yayınlanan Hamburg Alevi Bildirgesi, Alevilerin taleplerini dile getirdikleri ilk bildirdir. 0 tarihten bugüne tartışılan talepler son yıllarda “Eşit Vatandaşlık Hakkı” olarak formüle edilmiştir. Özetle kültür ve inançlarının yaşaması için gereken kurumsallaşmanın engellendiğini düşünmektedirler. 2008’de gerçekleştirilen Alevi Mitingi ile çok sayıda Alevi dernek bir araya gelmiş ve Alevi Talepleri “Ayrımcılığa karşı Eşit Yurttaşlık Hakkı” olarak formüle edilmiştir. Taleplerin son versiyonu yakın bir tarihte ortaya çıkmıştır. 2014 yılında Tunceli, Elâzığ ve Malatya Alevilerini temsil eden 9 Alevi dedesi dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu’na 12 maddelik taleplerini sunmuştur. Maddeler şöyledir: 1-Aleviler ötekileştirilmesin, 2-Cemevlerine ibadethane statüsü verilsin, 3-Yeni bir anayasa yapılsın, 4-Diyadin İşleri Başkanlığı’nın yapısı değiştirilsin, her inanç bütçeden pay alsın, 5-Din Dersleri okullarda zorunlu olmaktan çıkartılsın, 6-Alevi dergah ve türbelerinin mülkiyeti Alevilere verilsin, 7-Alevi inancını öğreten Yüksek Öğretim Kurumları kurulsun, 8-Alevi köylerine Cami yapılmasın, 9-Millî Tarih mezhepler üstü bir anlayışla yeniden yazılsın, 10-Alevilerin kutsal mekanlarına saygı gösterilsin, 11-Aşure günü tatil ilan edilsin, 12-Yavuz Sultan Selim Köprüsü’nün adı değiştirilsin.

Parti'den milletvekili olmalarıdır. Alevi açılımının başlangıcında önemli rol oynamış bu kişiler aynı zamanda 2008 ve 2009 yıllarındaki Alevi iftarlarının düzenlenmesine öncülük etmişlerdir. Erdoğan, Alevilerin mağduriyetlerinin kabul edildiğinin ve giderilmesi için gereken adımların atılacağına mesajlarını bu iftarlarda vermiştir.³ Açılımlar bağlamında ziyaretler, görüşmeler, davetler ve çeşitli gönül alma girişimleri yapılmıştır. Alevilerin mağduriyetleri olduğu ve bunları gidermek için önemli adımların atılması gerektiği kabul edilmiştir. 2009 yılında Cumhurbaşkanı Gül'ün Tunceli'yi ziyaret etmesi, Alevi Açılımı politikasının önemli işaretlerinden biridir. Aynı yıl, dönemin Devlet Bakanı Faruk Çelik'in de katıldığı, farklı Alevi grupların temsilcilerinin, siyasetçilerin, akademisyen, gazeteci ve sivil toplum üyelerinin katılımı ile bir dizi Alevi Çalıştayı düzenlenmiştir. Çalıştaylarda uzun ve derinlemesine tartışmalar yapılmış, bilinen Alevi taleplerinin ötesinde zaman içinde ortaya çıkan yeni talepler ve beklentiler de dile getirilmiştir. Çalıştaylar sonucunda yazılan Alevi Raporunun⁴ önerilerinden bir kısmı için ilk adımlar kısa süre içinde atılmıştır. Çalıştaylar'da bizzat bulunan Alevi milletvekili Yiğit'e göre, Madımak, Din Dersleri ve Cemevleri meseleleri, Çalıştaylardan çıkan üç önemli sonuçtur. Bu üç konuda kısa süre içinde somut adımlar atılmıştır. Sözü edilen dönemde kamuoyunda Alevi meselesinin çözüleceğine dair güven üst noktadadır. Alevi Taleplerinin kabul edilmesi, mağduriyetlerin tanınması ve taleplerin gerçekleştirilmesi için yasal ve politik adımların atılması şeklinde iki aşamalı bir süreç olarak düşünüldüğünde (Köse 2010: 145) neredeyse ikinci aşamanın sonuna gelindiği söylenebilir. Çalıştaylar, sonrasında atılan adımlar ve siyasetçilerin açılım beklentileri ile ilk aşama tam olarak tamamlanmış, 64. Hükümet programı ile ikinci aşama prensipte kabul edilmiştir.

2014 yılında, Başbakan Davutoğlu döneminin başlangıcında (64. Hükümet), sürecin devamı olan gelişmeler yaşanmıştır. Başbakanın Tunceli ziyareti bu adımların ilklerindedir. Ziyaret esnasında Tuncelili vatandaşların gazetecilere verdikleri cevaplardan biri "Davutoğlu Alevi Açılımını yaparsa buraya heykelini dikeriz" şeklindedir. Bunun nedeni "AK Parti ne yaparsa yapsın Alevilerden oy alamaz" şeklinde hem siyasette hem de toplumda yaygın bir kanaatin var olmasıdır. Alevi grupların oy verme eğilimi, söylemleri

3 "Buraya hepimizin yasını tutmaya geldik, yalnızca sizin yasınızı değil. Bu hepimizin yasıdır. Aynı sudan içiyor, aynı kibleye dönüyoruz. Tarihin suçlarını birbirimizin üzerine atmamalım. Bizim yolumuz, rehberimiz ve istikametimiz aynıdır" ifadelerini kullanmıştır. Behzat Miser, "Erdoğan'dan Alevilere: Acıyı bal eyleyelim," *Radikal*, Ocak 12, 2008.

4 Necdet Subaşı, Alevi Raporu, 2010.

“kim Alevileri desteklerse ona oy veririz” şeklinde olsa da, her zaman CHP’yi desteklemek yönünde olmuştur (KONDA 2015). Oysa CHP bugüne kadar Alevilerin talepleri ile ilgili somut düzeyde bir adım atmamıştır. Ne Alevi ne de Sünni çevrelerde CHP’nin bu sorunu çözebileceğine dair inanç yoktur. Alevi kimliği ile bilinen CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun “Alevilik bir din değil inançtır” açıklaması, Alevi gruplar tarafından CHP’nin Alevi taleplerine olan ilgisizliği olarak okunmuştur. Alevi grupların CHP ile geçmişten gelen yakın ilişkilerine rağmen Alevi taleplerinin Ak Parti tarafından kamuoyuna taşınması Aleviler tarafından da ilginç bulunmuştur. Ak Parti yönetime geldiğinde Aleviler daha fazla dışlanacaklarını ve taleplerinin dikkate alınmayacağını düşünmelerine rağmen beklenmedik şekilde Ak Parti hükümeti Alevi Taleplerini devlet politikalarının içine dahil etmiştir (Massicard 2016: 75)

2014 yılının son aylarında Başbakan ve bazı Bakanlar Alevi meselesini ve özelde de Cem evlerinin statüsünün ne olacağını tekrar görüşmek üzere toplanmıştır. Alevi Taleplerinin ilkinin ve en önemlisinin Cem evlerine hukuki statü verilmesi talebi olduğu bu tarihte artık netleşmiştir. 64. Hükümet programında Cem evlerine hukuki statü verilmesine, yapılması planlanan demokratik reformlar arasında yer verilmiştir. Bu adım kamuoyunda hem Cumhuriyet tarihi açısından bir dönüm noktası hem de toplumun demokratikleşmesi açısından geri dönülmez bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Fakat 2014 yılının olumlu siyasi havası kısa süre içinde değişmiş, bu yıl Türkiye gündemine umut edilen demokratik adımların atıldığı bir yıl olarak değil, hükümete karşı siyasi operasyonların yapıldığı, hükümetin de bu operasyonlarla mücadele ettiği, operasyonlara karşı politikalarını sertleştirdiği bir yıl olarak geçmiştir. 2013 yılının Haziran ayındaki Gezi Olayları siyasi iktidar ve Alevi grupların arasını açan ve başlatılmış olan açılım girişimlerini olumsuz etkileyen olaylar serisinin başlangıcında yer almaktadır. Türkiye’de iç siyaset Gezi Olayları ile, sadece Alevi gruplar ve siyasi iktidar ilişkilerindeki değişim ile sınırlı olmayan yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni dönemin işaretlerinden biri siyasi iktidarın politikalarına ve hatta varlığına karşı kurulan ittifakların çeşitliliği ve sisten karşıtı söylem ve eylemleridir. 2013 sonrası hükümet karşıtı ittifakların en belirgin özelliği daha önce birbiriyle ilişkisi olmayan ve ideolojik olarak uyumlu olmayan gruplardan oluşmaları, siyasi iktidar ve sistem/devlet karşıtı eylemlerini birleştirmeleridir. Gülen hareketi sözü edilen dönemde hükümet ve sistem karşıtı ittifakların başını çeken gruplardan biridir. Gülen hareketinin Alevi gruplara ilişkin projeleri bu dö-

nemde dikkat çekicidir. Birbiri ardı sıra organize edilen projeler ve ardından gelişen olaylarla, Alevi Açılımı (Gülen hareketinin sahadaki baskınlığının da etkisi ile) tamamlanamamıştır.

GÜLEN HAREKETİ'NİN HAREKET TARZI VE ALEVİLİKLE İLGİLİ PROJELERİ

Gülen hareketi yaklaşık 2010/12 yıllarına kadar devletle ve siyasi iktidarlar ile ilişkilerini dengede tutmak prensibiyle hareket etmiştir. Bu tutumu siyasi iktidarların politikalarından genellikle bağımsız olmuştur. Sadece meşru hükümetleri değil darbe hükümetlerini de desteklemiştir. 1980 sonrası dönemde devletçi tutumları ile öne çıkmış, 1980 darbesini destekleyici açıklamaları olmuştur. Gülen'in 28 Şubat darbesini destekleyen açıklamaları da vardır. Asker ya da sivil iktidarlarla olan genellikle onaylayıcı ve idare edici ilişki tarzı, Gülen hareketinin özellikle eğitim alanındaki faaliyetleri ile bir sivil toplum kuruluşu olarak kabul görmesine ve kendisine alan açılmasına neden olmuştur. Bu iki önemli faktör, Gülen hareketinin Türkiye'de desteklenmesine ve büyüklüğüne müteakbil illegal faaliyet potansiyelinin de uzun süre göz ardı edilmesine neden olmuştur. Hareketin gizli bir ajandası olduğu şeklindeki söylentiler yaygın olmasına rağmen zaman içinde bu söylentiler şehir efsanesi muamelesi görmeye başlamıştır. İlişkide oldukları toplumsal kesimlerin çeşitliliği şüphe uyandırsa da hareket alanları ve siyasete mesafeli durdukları yönündeki söylemleri kendilerine toplumsal alanda güven duyulmasına neden olmuştur.⁵

Türkiye temelli olmak üzere dünyanın birçok ülkesindeki faaliyetleri çeşitli başlıklar altında toplanabilir. Faaliyetlerine öğrenci yurtları ve okullar kurarak başlamış olsalar da sonrasında büyüyen ekonomik ağlarıyla eğitimin her alanına yönelmiş, birçok dersane, okul ve üniversite kurmuşlardır. Bununla beraber basın-yayın, ticaret, sağlık ve kültürel faaliyetler olmak üzere birbirinden farklı alanlarda etkin olmuşlardır. Uzun yıllar içinde toplumun ve siyasetin çeşitli alanlarına nüfus edebilecek gücü elde etmişlerdir. Hareketin içindeki alanların çeşitliliği kendileri için kullandıkları "hizmet", "camia", "cemaat" gibi birbirinden farklı adlandırmalardan anlaşılabilir. Bu isim çeşitliliği hareketin içindeki hem hiyerarşik yapıya hem de mesleki anlam-

5 15 Temmuz darbe girişimi davasında dinlenen Türk Silahlı Kuvvetleri 24. Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök, "Gülen hareketi ile ilk tanışmam ortaokul yıllarımda oldu. Ellerinde 1937 CHP Kongresi'nde alınan kararlar vardı", ifadelerini kullanmıştır. Bunun anlamı, Gülen'in gizli gündeminin geçmişten bugüne var olduğu ve bu gizli gündemin hareketin doğasından kaynaklandığıdır.

daki yatay çeşitliliğe işaret etmektedir. Özellikle son yıllarda faal oldukları alanlar çeşitlendikçe kendilerini adlandırma biçimleri de çeşitlenmiştir. Fakat asıl güçleri sözü edilen iş kollarının da içinde olduğu finansal ağlarıydı. 15 Temmuz'dan darbe girişiminden sonra devlet tarafından el konulan Gülen destekli firmaların yıllık gelirlerinin yüzde onunu “himmət” adı altında harekete aktardıkları ve bu gelirleri okul, dersane, hastane gibi sektörler için kullandıkları ortaya çıkmıştır (Ebaugh 2010: 54). Bununla beraber sahte fatura aracılığıyla kara para aklama, banka memurlarına verilen promosyonların-haram olduğunu ilan etme yoluyla-içeri aktarılmasını sağlama, toplanan kurban ve zekât paralarının büyük kısmının harekete aktarılması, çeşitli sosyal faaliyet gelirlerinin aktarımı gibi çok geniş bir ekonomik ağa sahiptirler (Skubik 2008: 4). 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Türkiye içindeki mali kaynaklarına devlet tarafından el konulmuştur.

Faaliyet alanlarının içerisinde toplumsal, kültürel ve dini içerikli olanlar özel bir öneme sahipti. Türkçe olimpiyatları bu alanda düzenlenen uluslararası faaliyetlerden biridir. İlki 2003 yılında düzenlenen organizasyon, anadili Türkçe olmayan kişilerin Türkçe şarkılar seslendirmesini konu alan sosyal içerikli bir yarışma programıdır. Böylece harekete bağlı okulların yurt içinde ve yurtdışında propagandasının yapılması sağlanmış, harekete millilik anlamında meşruiyet kazandırılmıştır. Hareketin lideri Gülen ile özdeşleşmiş, yurtdışındaki imaja yönelik kurgulanan diğer bir dini ve sosyal içerikli faaliyet alanı, Dinler Arası Diyalog adı altında yapılan organizasyonlardır. Bu faaliyetler 1994 yılı itibari ile Türkiye’de kurulan Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından başlatılmıştır. Farklı kesimlerle diyalog kurma faaliyetlerini yurtdışında “dinler arası diyalog”, yurt içinde ise “hoşgörü” ve “tolerans” kavramları ile yürütmüşlerdir. Hareketin uluslararası imajına çok önem veren ve bu imajı hoşgörü ve diyalog kavramları aracılığı ile ılımlı İslam modeli ile özdeşleştirmeye çalışan Gülençiler uluslararası alanda daha çok Dinler Arası Diyalog kavramını kullanmışlardır. Gülen’in yabancı dile çevrilen kitap ve makalelerine bakıldığında dinler arası diyalogla ilgili olanların ağırlığı görülecektir (Çobanoğlu 2008: 240). Özellikle Amerika’da hareketin tanıtımında kullanılan “ılımlı İslam” söylemi dinler arası diyalog çalışmalarının bir parçasıdır. İlimli İslam kavramı hareketin yurtdışı hedeflerini anlatan kilit kavramlardan biridir. Son dönemdeki marjinalleşmelerinde bu kavram Ak Parti politikalarına karşı duruşlarında özellikle Avrupa ülkelerinde kendilerine teorik avantajlar sağlamıştır. Hareketin yükselişe geçtiği dönemlerde Ak Parti’nin içinden çıktığı Millî Görüş Hareketi’ni radikal İslamcı olarak ni-

telendirmeleri ve karşıt bir dini grup olarak kendilerini ılımlı İslam'ın temsilcisi olarak göstermeleri, uluslararası projeleri ve gelecekteki hedeflerinin bir parçasıdır. Kendilerini yurt içinde ve yurt dışında seküler çevrelere kabul ettirebilmek için hem “ılımlı İslam” hem de “hoşgörü” ve “diyalog” kavramlarını kullanmışlardır. İlimli İslam iddiaları ile Türkiye’de birbirinden farklı İslami çevrelerin tepkisini çekmişlerdir. 28 Şubat döneminde İslami sembollerin kamusal alandaki varlığına karşı başlatılan mücadelede yasakçı tarafı desteklemiş, bu politikalarını yine ılımlı İslam adına yaptıklarını iddia etmişlerdir. Bu yönüyle geçmişten bugüne Türkiye’deki dindar çevrelerin hak arama mücadelesine zarar veren bir tutumları olmuştur. Gülençiler 1990’lardan sonra “hoşgörü” ve “tolerans” gibi başlıklar altında çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir. Bu kavramları teorize etmişler, Gülen’e bir düşünce ve fikir adamı, ortaya konulan kısa ve uzun dönemli hedeflerine ise demokrasi mücadelesi olarak bakılmıştır.⁶ Fakat hareketin ideolojisinde ve Gülen’in ifadelerinde farklı kimlikler ayrılık ve aykırılık olarak görülmektedir. Hoşgörü kavramı Gülençilerin zihniyet dünyasında bir idare etme ya da başa çıkma tekniğidir. 1990’ların liberal toplumsal ortamında cazibesi olan ve açılım vadeden bir kavramdır. Gülen’in kitaplarında farklı kimlikler karşısında tekseslilik övülmekte, “her kafadan bir ses çıkmasından” rahatsız olan yaklaşımı öne çıkmaktadır (Gülen: 2005). Toplumda baskın olmak ve geri kalanlar üzerinde ideolojisini yaymak hareketin tarzı ve hedefidir. Kendisine göre tanımladığı doğru çizginin dışında kalanları “hoşgörü” ve diyalog” ile ikna edebilme yönünde bir ideali vardır.

Gülen hareketi en fazla güçlendiği 2013 sonrasında Alevi gruplar ile ilgili projeler yapmıştır. Bu projelerin denk geldiği zaman dilimi Ak Parti iktidarının da çeşitli devlet kurumları ile iş birliği içinde Alevi Açılımını başlattığı bir dönemdir. Bu anlamda sahada olan aktörlerden biri Gülençilerdir. Gülen hareketinin Alevi meselesine ilgisi yukarıda anlatıldığı gibi dünya görüşü ve hareket tarzı ile uyumludur. Gülen’in Alevilikle ilgili medyaya yansıyan görüşleri oldukça azdır. Bunun bir nedeni uzun süre Türkiye’nin “çözümü zor” ve “siyasi olarak riskli” konularından uzak durmayı stratejik olarak tercih etmeleridir (Çobanoğlu 2015: 288). İkinci nedeni Gülen’in toplumdaki farklı kimliklerle ilgili kişisel görüşlerinin demokratik olmamasıdır. Alevilik meselesi Gülen’e sorulduğunda temel yaklaşımı her zaman Aleviliğin Sünnilikten farkı olmadığını söylemek ve Alevilerin farklılığını önemsiz bir ayrıntıya indirgemek şeklinde olmuştur. Bu yaklaşım tüm Alevi grupları

6 Bkz. John L. Esposito and İhsan Yılmaz, İslam ve Barış İnşası: Gülen Hareketi İnsiyatifleri, Nil: 2004.

geçmişten bugüne rahatsız etmiştir. Dahası Aleviliğin Sünnilikle benzerliklerinin vurgulanarak farklılıklarının görmezden gelinmesi Alevi gruplar tarafından bir asimilasyon stratejisi olarak görülmektedir. Gülen hareketi Aleviliğin Sünnilikten farklı olmadığı ana görüşü etrafında çeşitli toplumsal mühendislik çalışmaları yürütmüştür. Abant toplantıları, Cami-Cemevi Projesi ve sahte Alevi Dernekleri bu konudaki başlıca faaliyetleridir.

Abant Toplantıları

Abant Platformu 1998 yılında “toplumdaki aktüel ve siyasi konuları gündemine taşıyarak toplumun farklı kesimlerini konuşturmak” iddiası ile kurulmuştur. Yerel programların yanı sıra “Kültürlerarası Diyalog Platformu” ve “Avrasya Platformu” gibi uluslararası programlar da düzenlemiştir. Toplantılardan ilki 1998 yılının Haziran ayında “İslam ve Laiklik” başlığı altında yapılmıştır. İlk toplantının başlığı platformun dönemsel ilgi alanını göstermesi bakımından önemlidir. Sempozyuma farklı çevrelerden çeşitli akademisyen, araştırmacı ve gazeteciler katılmıştır. Türkiye’nin laiklik modelinin açmazlarının uzun yıllar İslami, liberal ve sol çevrelerin aynı anda eleştiri konusu olması, platformun o yıllarda kabul görmesinin önemli nedenlerinden biridir. Gülen bu toplantıların düzenlenmesinde oldukça etkindir ve platformun takvimleri vakfın resmi internet sitesinde ve Gülen’in web sayfasında aynı zaman diliminde yayımlanmıştır. Platformun Gülen’e bağlılığı, çoğu destekçisi için o günlerde sorun teşkil etmiyordu, çünkü Gülen sözü edilen yıllardaki ılımlı söylemleri ile adeta barış elçisi muamelesi görüyordu.

Abant toplantılarının konularında ve katılımcı profilindeki değişim Gülen hareketinin zaman içindeki dönüşümünü göstermektedir. 30 Ocak 2016 tarihli son toplantıya en çok sol liberal kesimden akademisyen, köşe yazarı ve basın mensubu, CHP ve HDP’li siyasetçiler katılmıştır. Katılımcı profilindeki değişim platformun ideolojik çizgisindeki dönüşümü göstermektedir. İlk yıllarda çok farklı çevrelerden katılımcıların yoğun olarak davet edildiği programlara son yıllarda siyasi iktidar, sistem ve devlet karşıtı söylemleri ile bilinen sol ve Kürt milliyetçi çevrelerden katılım fazla olmuştur. Son toplantıda dikkat çekici olan önceki liberal söylemlerin yerini iktidar karşıtı söylemlerin almasıdır. Kapatılan Zaman Gazetesinin yazarlarından biri son Abant toplantısında “Karşımıza askere dayalı vesayet düzeni yerine halka dayalı, seçmene dayalı bir vesayet düzeni çıktı” ifadelerini kullanmıştır. O günlerde Ak Parti hükümeti her fırsatta gücünü milletten ve demokratik

seçimlerden aldığı söylerken, iktidar karşıtı çevrelerin iddiası millet ve halk egemenliğinin siyasi meşruiyet için yeterli olmadığıydı. Son toplantının katılımcılarından biri, “Sandıktan kötülük çıktı, Türkiye acı çektikçe aşılanıyor. Askeri darbeyle gelen kötülükle mücadele etmeyi öğrendik. Şimdi sandıktan çıkan kötülükle mücadele etmeyi öğreniyoruz.” ifadelerini kullanmıştır. Platformda HDP milletvekilleri tarafından sıklıkla hükümetin Cizre ve Sur’da terör örgütü PKK’ya karşı yürüttüğü operasyonlar eleştirilmiştir. Neticede Abant Toplantılarının ilklerindeki liberal söylemlerin ağırlığı son toplantılarda yerini özellikle sistem karşıtlığı ile birleşik bir iktidar eleştirisine bırakmıştır.

Abant toplantılarının ilgi alanlarından biri de Alevilik meselesidir ve bu konuda iki toplantı yapılmıştır. 17-18 Mart 2007 tarihinde İstanbul’da “Tarihi, Kültürel, Folklorik ve Aktüel Boyutlarıyla Alevilik” isimli bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantının amacı, ‘Alevilerin sorunlarını tartışmak ve çözüm aramak’ olarak tanımlanmıştır. Diğer bir Alevilik sempozyumu ise 2013 yılının Aralık ayında “Aleviler ve Sünniler Barışı ve Geleceği Birlikte Aramak” başlığı ile yapılmıştır. Bu platformdan “Devlet Alevilerden özür dilemeli”, “Diyamet bağımsız vakıf statüsünde olmalı”, “din eğitimi zorunlu olmaktan çıkarılmalı” gibi sistem değişikliği önerileri çıkmıştır. Birinci ve ikinci Alevilik toplantısı arasındaki fark, ilkinin daha geniş katılımlı ve farklı görüşlere yer veren bir toplantı olmasına karşın, ikinci toplantıda az sayıda Alevi grubun yer almasıdır. Abant toplantılarında Aleviliğin tartışılması Alevi çevrelerde de eleştirilere neden olmuştur. Alevi Bektâşi Federasyonu’na göre bu kişiler Aleviliği tanımaktan uzak ve Gülen’e yakın olduğu bilinen basın ve medya kuruluşlarının figüranlarıdır. Abant Platformuna katılan Alevi aydınlar ve dernek temsilcileri genellikle diğer Alevi dernek üyeleri tarafından eleştirilmiştir. Eleştirilerin ana konusu Gülen hareketinin “ılımlı İslam” projesidir. Bu proje başından beri samimi bulunmamış, altında yatan motivasyonun Alevileri asimile etmek ya da kendi projelerinin bir parçası haline getirmek olduğu söylenmiştir. Diğer bir ifadeyle Gülen hareketinin Alevilere yönelik projelerinin uzun vadeli bir gelecek kurgusunun parçası olduğunu, asıl hedeflerinin ise Alevileri asimile etmek olduğunu söylemişlerdir. Gülen ‘karanlık emeller taşıyan, sicili bozuk, kaçak bir tarikat adamı’ olarak nitelendirilmiştir. Gülen’in kişiliği ve hedefleri Alevilerin çoğu için tartışmalıdır. Neticede Abant Platformu Alevi gruplar için evrensel değerlerden uzak bir platformdur. Platformun samimiyetine inanmayan Aleviler bunun nedenini öncelikle Gülen’in Alevilikle ilgili sarf ettiği sözlere bağla-

maktadırlar. Aleviliğin bireysel bir inanç meselesi olduğuna dair yorumlar Güleciler tarafından önceki dönemlerde de yapılmıştır. Zaman Gazetesi'nde çeşitli dönemlerde Aleviliğin bir grup aidiyeti olarak değil, bireysel bir tercih olarak görülmesi gerektiğini vurgulayan yazılar yayınlanmıştır. Bu ifadeler Aleviler arasında uzun yıllardır sürdürülen Alevi kimlik mücadelesinin görmezden gelinmesi olarak değerlendirilmiştir. En önemli eleştiri Aleviliğin Sünni İslam'la özdeşleştirilmeye ve böylece asimile edilmeye çalışıldığı şeklindedir. Gülen'in Alevilikle ilgili düşünceleri 1990'lı yıllardan önce daha sert ve dışlayıcı iken, 1990'lı yıllarla beraber siyasi konjonktür de değerlendirilerek liberal bir tona bürünmüştür. Zaman gazetesinde yer alan bir bulmacada “ehli sünnet dışı sapık bir mezhep” sorusunun cevabının Alevilik olarak verilmesi, Aleviler arasında bilinen bir örnektir. Alevi grupların çoğunda Gülen'in eğitim yoluyla fakir ailelerin zeki çocuklarına ulaşip kendi örgütü için yetiştirdiği düşüncesi vardır ve buna karşı dikkatli olunması önerilmektedir. Buna tepki olarak 2015 yılında Tunceli'de 15 bin kişinin katıldığı tahmin edilen “Asimilasyon ve Cemaatleşmeye Hayır” adı altında bir miting düzenlenmiştir.

Gezi Eylemleri

2013 yılının Mayıs ayında başlayıp Haziran'ın ortalarına kadar devam eden Gezi Eylemleri, 2013 yılının Aralık ayında yapılan Alevilikle ilgili II. Abant toplantısından birkaç ay öncesindedir. Gülen hareketinin siyasi iktidar karşıtı blok içinde yer almasının ilk dönemlerine denk gelen eylemlerde Alevilerin de var olması o günlerde önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Gezi Eylemlerinde yer almalarını anti-Erdoğanizm şeklinde ifade eden gruplar içinde Aleviler olduğu gibi Güleciler de vardı. Buna rağmen Alevilerin Gezi Eylemlerindeki varlığını bazı Alevi gruplar solcuların ve Kürtlerin Alevileri kullanması olarak nitelendirmişlerdir. Alevilerin toplumsal olaylardaki varlığı toplum mühendisliğine meraklı gruplar için geçmişten bugüne önemli bir kaynaktır. Gezi eylemlerinden birkaç ay sonra düzenlenen Abant Toplantısı'nın konusu Aleviliktir. Aynı günlerde Güleciler tarafından kurulan Cami-Cemevi projesinin⁷ de adımları atılmıştır. 2013 yılının Haziran ayındaki Gezi Eylemleri ile Ak Parti iktidarına karşı yoğun protestolar

7 Sünni Müslümanlara ait ibadet yeri olan Cami ile Alevilerin kendilerine ait ibadet yeri olarak gördükleri Cemevi'nin birlikte-yanyana inşa edilmesi ile oluşan kompleks yapıya verilen isim. Projenin amacı Alevi ve Sünnileri birbirine yaklaştırmak olarak tarif edilmiştir. Çalışmanın devamında Cami-Cemevi Projesi bir alt başlık olarak ele alınmaktadır.

olmuş, Eylül ayında başlanan Cami-Cemevi projesine karşı yapılan protestolar, Gezi protestolarına eklenmiştir. Diğer bir ifadeyle Cami-Cemevi protestoları Gezi Eylemlerinin devamı niteliğindedir ve yükselttiği tansiyonun hemen ertesinde ortaya çıkmıştır.

Gezi eylemlerinde hayatını kaybeden yedi kişiden yedisinin de Alevi olması bazı gazeteciler tarafından eylemlerin Alevi Kalkışması olarak nitelenmesine neden olmuştur. Buna rağmen Gezi'nin profili ile ilgili yapılan araştırmalara göre Gezi'nin katılımcıları oldukça farklı gruplardan oluşuyordu ve en belirgin ortak özellikleri ya kendilerinin ya da ailelerinin CHP seçmeni olduğuydu (KONDA 2014). Gezi Eylemleri esnasında başından yaralanarak 2014 yılının ilk aylarında hayatını kaybeden Berkin Elvan'ın kısa sürede siyasi bir kavga konusu haline gelmesi, ardından Alevi gençlerin Sünni gençlerle kavga ederek Sünni kökenden bir genç olan Burakcan Karamanoğlu'nun kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürülmesi, Berkin Elvan'ın ölümünün Savcı Mehmet Kiraz'ın DHKPC'li militanlarca katledilmesinin gerekçesi olarak katillerce dile getirilmesi, birbirini takip eden ve 2 yıl içinde Alevi meselesini tırmandıran ve Alevilerle siyasi iktidarın arasını açan zincirleme olaylardır. Provokasyonlara uygun bu siyasi atmosfer Aleviler arasında siyasi iktidar karşıtlığını yükseltmiştir. Gülencilerin bu süreçteki rolü, Alevi meselesi ile aynı zaman diliminde ilgileniyor olmaları ile belirginleşmektedir. 2013 yılının Haziran ayında başlayan Gezi Eylemlerine katılan Gülenciler, o döneme kadar neredeyse hiçbir protesto hareketine katılmamış, böylece yeni tür siyasallaşmalarını önemli oranda sosyal medya üzerinden yürütmüşlerdir. Bugünden bakıldığında Gezi eylemlerinin kitleselleşmesinde rol oynayan gruplardan biri de Gülencilerdir. Gülencilerin protesto amaçlı sokağa çıkması, hem Alevilikle ilgili projelerini Alevilere rağmen hayata geçirmeye çalıştıkları bir döneme hem de Alevi grupların da sokakta olduğu bir döneme denk gelmiştir. Bu yönüyle özellikle güçlü medya kanalları ve ilişki ağları ile toplumsal protestoların yönlendirilmesinde etkin olmuşlardır.

Cami-Cemevi Projesi

Gülen'in önerisi ve Cem Vakfı'nın öncülüğünde yapımına başlanan ve "son 900 yılın projesi" olarak tanıtılan Camii-Cemevi Projesi kısa sürede Türkiye'de büyük bir yankı uyandırmıştır. Proje, Cem Vakfı tarafından kamuoyuna anlatılmıştır. Vakfın Başkanı İzzettin Doğan, Gülen'in kendisine Camii ve Cemevinin aynı bahçede olduğu bir proje teklif ettiğini ve

kendisinin de bunu kabul ettiğini söylemiştir. Doğan, bu projeye ek olarak Camiilerin ve Cemevlerinin sadece bir ibadethane olmaktan çıkartılıp “Aşevi” olarak da kullanılmasının uygun olduğunu söylediğini ve bu teklifin de Gülen tarafından kabul edildiğini belirtmiştir. Doğan, Gülencilerin Alevi ve Sünni yakınlaşmasını sağlamak amacıyla bu projeyi yapmak istediklerini ve tüm masraflarını üstlendiklerini söylemiştir.

Zaman Gazetesi Cami-Cemevi-Aşevi projesini manşetine taşıyarak “Bin Yılın Barış Projesi’nin Temeli Dualarla Atıldı” başlığını atmıştır. Söz konusu haberde projeyi desteklemeyen Alevi dernek üyelerinin görüşlerine yer verilmemiş, projeyi destekleyen CHP’li milletvekillerinin ve Gülen’in ifadelerine yer verilmiş, proje tüm Alevilerin onayını almış gibi sunulmuştur. Projeyi olumlu bulanlar genellikle projenin Aleviliği bir inanç ve Cemevini ibadethane olarak Sünni toplumda meşrulaştırabilecek etkisine ve mezhepler arası dayanışma sağlayacak gücüne vurgu yapmışlardır. Projenin temel atma törenine siyasetçiler, Cem Vakfı yöneticileri ile bazı Alevi kuruluşlarının temsilcileri katılmıştır. Törende Cami ve Cemevinin birbirinin rakibi değil kardeşi olduğu mesajları verilmiştir. İzzettin Doğan Aleviliğin kanunların himayesine alınması, Cemevlerinin hukuki statüye kavuşturulması, genel bütçeden Alevilere de pay ayrılması önerisinde bulunmuştur. Proje Alevi gruplar arasında tartışmalara neden olmuş, temel atma töreni öncesinde bir grup Alevi vatandaş projeyi protesto etmek amacıyla Ankara’da toplanmıştır. Buna karşın bazı Alevi dernek üyeleri de projeye destek verdiklerini söylemişlerdir. Yapılan protestolara karşı çıkan kimi Alevi dernek üyeleri eleştirilerin uygun olmadığını savunmuş ve eleştiride bulunanları “Alevi kitlesi olmayan gruplar” olarak nitelendirmişlerdir. Projeye itirazda bulunan Alevi dernek üyelerinin ifadelerinde genellikle Gülencilerin ve Cem Vakfı’nın ortaklaşa giriştikleri bu projenin esasında Alevi toplumunu demokratik hak taleplerinden uzaklaştırmak, hak ve özgürlükler mücadelesinde toplumsal muhalefetten koparmak ve Alevileri ehlileştirmek çabasının olduğu görüşü yer almıştır. Ayrıca bu proje kapsamında Ankara’nın Mamak ve Tuzluçayır bölgelerinin özellikle seçildiği, çünkü bu bölgenin nüfusunun ağırlıklı olarak (yüzde 98) Alevilerden oluştuğu söylenmiştir.

Çeşitli Alevi dernek üyelerinin itiraz ettiği ortak noktalar, bu projenin her iki inanç açısından da meşruiyetinin olmadığı, barış değil ancak bir asimilasyon projesi olabileceği, Aleviliğin ılımlı İslam anlayışı içerisinde eritilmeye çalışıldığıdır. Diğer önemli bir itiraz, Cami-Cemevi Projesinde Cemevine, Cami’nin müçtemilatı gibi muamele yapılacağı şeklindedir. Bu düşünceye

göre yasal düzende iki ibadet mekânı eşit meşruiyete sahip değildir. Eşitler arası bir etkileşim olması için Cemevlerinin öncelikle ibadethane statüsüne alınmasının gerekli olduğunu söylemişlerdir. Alevi Kültür Dernekleri'nden yapılan açıklamaya göre Alevilerin ibadet mekânı olarak Cemevlerinin kabul edilmediği/tanınmadığı sürece Cami ve Cemevi projesini bir arada yapmanın doğru olmadığıdır. Cemevinin hukuki statüsü konusundaki talebin yerine getirilmedikçe böyle projelerin yarardan çok zararının olacağı Aleviler arasında yaygın olarak kabul edilmiştir. Cami-Cemevi Projesi Aleviler arasında çoğunlukla bir "Gülen Projesi" olarak görülmüştür. Kendi amaçları doğrultusunda planladıkları ve farklı çevrelere o günün koşullarında kabul ettirdikleri, buna rağmen Aleviler arasında kabul görmeyen bir proje olarak kalmıştır.

Sahte Alevi Dernekleri

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası Türkiye'deki Olağanüstü Hal Kapsamında kapatılan çok sayıda dernek arasında 13 Alevi Derneği de vardır⁸. Dernek kapatmaların ardından çeşitli Alevi gruplar kapatılan derneklerin Alevileri temsil etmediğini, kitleleri olmayan tabela dernekleri olduklarını söylemişlerdir. **Çoğu Alevi dernek başkanına göre** bu dernekler spesifik olarak Alevilerin taleplerinin marjinalleştirilmesine hizmet etmiştir. Kendileri belli bir Alevi imajı ve prototipi yaratarak buna uymayan Alevi derneklerinin taleplerini bastırmayı hedeflemişlerdir. Cem Vakfı'ndan Doğan Bernek, Alevi toplumunun Cumhuriyetin hukuk kurallarına yürekten bağlı olduğunu ve bu bağlılık sebebiyle çok büyük bedeller ödediklerini, Gülenciler tarafından kurulan sahte Alevi derneklerinin ise gerçek Alevilik ile hiçbir ilişkisinin olmadığını söylemiştir. Cem Vakfı Şube Başkanı Ali Dağ'a göre Olağanüstü Hal kapsamında kapatılan Sivas'ta bulunan Ufuk Bektaşî Alevi Derneği Gülen'e ait derneklerden biridir ve yönetim kurulu içerisinde Alevi olan hiç kimse yoktur. Dağ, bu vakıfların yöneticilerine "Alevi misiniz, Sünni misiniz?" diye sorduklarında 'Biz Alevi değiliz, Bektaşî felsefesini benimsemiş insanlarız, ama arkadaşımızın aileleri Alevi' gibi dolambaçlı ifadelerle

8 (İstanbul) Anadolu Alevi Bektaşî Federasyonu, (İstanbul)Anadolu Alevi Derneği, (İstanbul)Arifler Alevi Bektaşî Derneği, (İstanbul) Canlar Alevi Bektaşî Derneği, (İstanbul) Çerağ Alevi Bektaşî Eğitim Ve Kültür Derneği, (İzmir) Semah Alevi Bektaşî Eğitim Ve Kültür Derneği, (Bursa) Haydariye Alevi Bektaşî Derneği, (Çorum) Nefes Alevi Bektaşî Kültür Ve Eğitim Derneği (Gaziantep), Kırklar Alevi Bektaşî Kültür Ve Eğitim Derneği, (Mersin) Alevi Bektaşî Eğitim Ve Kültür Derneği, (Sivas)Ufuk Alevi Bektaşî Kültür Ve Eğitim Derneği, (Malatya) Şahî Merdan Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği, (Ankara) Hacı Bektaş Veli Eğitim Kültür Sağlık ve Araştırma Vakfı.

karşılaştıklarını söylemiştir. Alevilerden bu derneklere karşı toplu bir tepki olduğu görülmektedir. Argümanları bu derneklerin küçük ve büyük hedefleri olduğu, en önemli hedeflerinin de kamuoyunda Aleviliğin sözcülüğünü üstlenmek, Alevi taleplerini çarpıtmak, Alevileri asimile etmeye çalışmak ya da kendi amaçları için kullanmak olduğu şeklindedir. Aleviler kendilerine ilişkin kurgulanan senaryolara oldukça alışık görünmektedirler. Bu anlamda dışarıdan yapılan müdahaleler Aleviler için Alevi meselesini kronikleştirmeye ve çözümsüz hale getirmeye hizmet etmektedir. Gülecilerin Alevilerle ilgili projelerinin bir ayağı da sahte Alevi dernekleridir ve bu dernekler yoluyla kendi Alevilik tasavvurlarını özellikle Alevi Açılımı sürecinde etkin kılmaya çalışmışlardır. Alevi kamuoyunun bir parçası gibi görünerek sürece doğrudan dahil olmayı ve çıkacak kararlarda etkin olmayı hedeflemişlerdir. Gülen hareketinin Alevilik projelerinin altındaki motivasyon, bir grubun sorunlarına ortaklaşa çözüm üretmek ya da toplumsal mutabakata katkıda bulunmak değil, hem kendi zihinlerindeki ideal Alevilik formunu toplumda baskın hale getirmek hem de Alevileri bir grup olarak kendi grup çıkarları için elverişli hale getirmektir (doğrudan etki altına almak ya da çeşitli ilişkilerle kendilerine bağımlı kılmak gibi yollarla). Gülen hareketi kendi gelecek tasavvurundaki Alevilikten hareketle Aleviler üzerinde etkili olmayı hedeflemiş, daha doğrusu bunu bir yönetme aracı olarak görmüş, bu amaçla çeşitli alanlarda toplumsal projeler üretmiştir.

SONUÇ

Gülen hareketinin Alevi gruplara yönelik projelerinde belirli bir zaman diliminde en dikkat çekici olanları Abant Toplantıları, Gezi Eylemleri (grup olarak katılmak ya da destek vermek şeklinde), Cami-Cemevi Projesi ve sahte Alevi dernekleridir. Bu projelerin tamamı birbirini takip eder şekilde ve hareketin genel eğilimlerine uygun olarak alanında uzmanlaşmış kişiler tarafından yürütülmüştür. Sözü edilen faaliyetlerin kısa bir zaman dilimi içinde yoğunlaştırılmış olması etnik ve dini kimliklerle ilgili meselelere spesifik bir zaman diliminin ayrılmış olduğunu göstermektedir. Aksi takdirde hareketin söylemlerinde bu konular üzerinde zamana yayılan bir ilgiden söz edilemez. Ayrıca Gülen'in kültürel ve etnik farklılıklara ilişkin görüşleri hiçbir zaman farklılıkları tanımak ya da kabul etmek yönünde olmamıştır. 2013 yılından sonra siyasi iktidarın Alevi ve Kürtlere yönelik Açılım politikaları hareketin mensupları tarafından takip edilmekte ve alternatif projeler üretilmekteydi. Alevi Açılımı da takip edilmiş ve çeşitli projelerle sürecin işleyişine ve

mantığına müdahale edilmiştir. Bu süreçteki gruplar arası ilişkilerin seyri ve boyutlarına akademik bir araştırma kapsamında vakıf olmak mümkün değildir. Buna rağmen bu çalışma açısından önemli olan Gülen hareketinin toplumsal alanı kendi çıkarları için manipüle etmesinin, Türkiye’deki Alevi Açılımı sürecini sekteye uğratan faktörlerden biri olarak ortaya çıkmasıdır. 2010-2016 arası dönemdeki ilgi alanları ve faaliyetlerine bakıldığında sürecin kendi içindeki seyri izlenebilmektedir.

Özellikle 2013 sonrası Gülen hareketinin ilgi alanlarında belirgin bir değişim olmuştur. Öncelikle “siyasete bulaşmama” iddiası kesin olarak rafa kaldırılmıştır. Etnik ve dini kimliklerle ilgili meselelere de bu kısa zaman dilimi içinde yoğunlaşmıştır. Gülen’in Alevilikle ilgili projelerinin tanıtımlarında kavram olarak genellikle barış kelimesi kullanılmıştır. Alevi grupların birçoğu Gülen hareketinin toplumsal projelerini Barış Projesi olarak sunmasını baştan beri toplumu yanıltıcı bir adlandırma olarak görmüşlerdir. Alevilerle Sünniler arasındaki asıl kavgayı yaratan unsurun, Gülen hareketinin yaptığı gibi dışsal müdahaleler olduğunu söylemişlerdir. Cami-Cemevi projesi tanıtıldığında, Alevi grupların itirazı öncelikle barış kelimesinin kullanılmasına ve “yanlış bir yöntem kullanılarak yanlış bir iş yapılmasına” karşı olmuştur. Aleviler ve Sünnilerin sanki 900 yıldır kavgalıymış gibi yansıtıldığını söyleyerek itiraz etmişlerdi. Cami-Cemevi projesiyle bu kavganın bitireceği düşüncesinin topluma hâkim kılınmaya çalışıldığı bunun da oldukça yüzeysel bir yaklaşım olduğu şeklinde karşı çıkışlar olmuştur. Alevilere yönelik toplumsal mühendislik projelerinin Alevilik ve Sünniliği birbirine yaklaştırmak yerine daha da birbirinden uzaklaştıracağı, daha da kötüsü asimilasyon amacıyla yapıldığı söylenmişti. Gülencilerin Alevilere tüm yaklaşma girişimleri Alevi gruplar tarafından asimilasyon amaçlı görülmüştür. Buna rağmen söz edilen dönemdeki güçleri, birbirinden farklı grupların desteğini almış olmaları ve elde ettikleri sınırlı da olsa toplumsal meşruiyet dolayısıyla Alevi grupların bazıları Gülen projelerini iyi niyetle karşılamıştı. Neticede Gülen hareketi Alevi Açılımı döneminde içine girdiği ilişki ağları ve yürüttüğü mühendislik projeleri ile açılıma zarar vermiş ve sonuca ulaşamamasına etki eden faktörlerden biri olmuştur. Açılımın başarısız olmasına ya da tamamlanamamasına etki eden çok sayıda neden olabilir. Buna rağmen sözü edilen kısa dönem içerisinde Gülen hareketinin eylemlerinin çeşitliliği ve bu eylemlerin son halkasında 15 Temmuz darbe girişiminin olması, daha çok ve beklenmedik büyüklükte etkilerinin olmuş olabileceğini düşündürmektedir. Gülenciler siyasi iktidarın başlatmış olduğu Açılım Politikalarına

dahil olmaya çalışmış, fakat kısa süre içinde öncelikle siyasetin sunduğu vizyonun çok gerisinde kalarak, ilgilendikleri tüm alanları kendi grupsal çıkarları adına manipüle etmişlerdir. Gülen hareketinin Alevi Açılımı sürecinde oynadığı olumsuz rol Türkiye'deki kronik bir soruna işaret etmektedir. Bu sorun toplumsal grupların zaman içinde otoriter vizyonlarını öne çıkartarak, kendi grupsal çıkarlarını ve fikirlerini yaygınlaştırma amacıyla gücü elde etmeye çalışmaları, bunun için de her yolu meşru görmeleri ile alakalıdır.

KAYNAKÇA

- Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, (2010). *Soru ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Projesi*, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&ved=0ahUKEwjgg7KetJ_WAhVG7hoKHeK3DokQFghmMAs&url=https%3A%2F%2Fwww.akparti.org.tr%2Fupload%2Fdocuments%2Ffacilim220110.pdf&usg=AFQjCNGYX6OK2YU3WL4s7JDbaoZH4fMb2w (Erişim tarihi: 10/12/2017).
- Aktürk, Ş. (2018). Gerçekleşmeyen Alevi Açılımın Anlamı, 18 Ağustos 2008, *Radikal*, <http://www.radikal.com.tr/yorum/gerceklesmeyen-alevi-aciliminin-anlami-894205/> (erişim tarihi: 5 Şubat 2018).
- Aktürk, Ş. (2013). *Türkiye'nin Kimlikleri*. Etkileşim: İstanbul.
- Aktürk, Ş. (2012). *Regimes of Ethnicity and Nationhood in Germany, Russia, and Turkey*. New York: Cambridge University Press.
- Aktürk, Ş. (2013). Alevi Kimliği ve Cami-Cemevi Projesi, 14. 09. 2013, <http://www.star.com.tr/acikgorus/alevi-kimligi-ve--7ccamicemevi-projesi-haber-789314/>, (erişim tarihi: 12/12/2017).
- Al Jazeera, (2014). Davutoğlu'ndan Alevi Atağı, 23 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/davutoglundan-alevi-atagi>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Alçı, N. (2013). Gezi Olayları bir Alevi Ayaklanmasıdır <http://www.haber7.com/medya/haber/1100182-nagehan-alcı-gezi-olaylari-bir-alevi-ayaklanmasidir>, 29.11.2013, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Anadolu Ajansı, (2016). Fetö Alevsiz Alevi Derneği Kurmuş, 24.09.2016, [.http://aa.com.tr/tr/turkiye/feto-alevisiz-alevi-dernegi-kurmus/651724](http://aa.com.tr/tr/turkiye/feto-alevisiz-alevi-dernegi-kurmus/651724), (Erişim tarihi: 12/12/2017)
- Ardıç, E. (2012). Abant'ta toplanılıyor da ne oluyor, *Sabah Gazetesi*, 12 Mart 2012, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/ardic/2012/03/12/abantta-toplaniliyor-da-ne-oluyor>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Çakır, R. (1999). Politik Alevilik ile Politik Sünnilik: Benzerlikler ve Zıtlıklar, *Alevi Kimliği*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çakmak, Y. & Gürtaş, İ. (2015), *Kızılbaşlık-Alevilik, Bektaşilik*, İstanbul: İletişim.
- CNNURK, (2016). Fetö'cü 13 Alevi Derneği Kapatıldı, 04.08.2016, <http://www.cnnurk.com/turkiye/13-fetocu-alevi-dernegi-kapatildi>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Çobanoğlu, Y. (2008). *Fethullah Gülen'de Sosyal Ahlak Tasavvuru*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çobanoğlu, Y. (2012). *Altın Neslin Peşinde*. İstanbul: İletişim.
- Çobanoğlu, Y. (2015) Fethullah Gülen ve Cemaati'nin Alevilik Algısı: Post-modern Dönemlerde Bir Tann Janus Öyküsü, *Kızılbaşlık- Alevilik-Bektaşılık*, (ed.) İmran Gürtaş ve Yalçın Çakmak, İletişim Yayınları, s. 288.
- Dalay, G. (2014). Muhafazakarların Penceresinden Gezi, *Aljazeera*, 30 Mayıs 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/muhafazakarlarin-penceresinden-gezi>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Dressler, M. (2015). *Writing Religion: The Making of Turkish Alevi Islam*. New York: Oxford University Press.
- Ebaugh, H. R. (2010). *The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*, Heidelberg: Springer: 54.
- Ehli Beyt Forumları, (2013). Cami-Cemevi Projesine Neden Karşıyız, 14 Eylül 2013, <http://www.ehlibeytforum.com/viewtopic.php?t=4663>, (erişim tarihi: 12/12/2017).
- Esposito, J L. & Yılmaz, İ. (2004). *İslam ve Barış İnşası: Gülen Hareketi İnsiyatifleri*, Nil Yayınları.
- Gülen, F. (1995). *Fasıldan Fasıla 1*. İzmir: Nil Yayınları.
- Günday, S.. (2017). Paralel Yapı Ana İddianamesi: Gülen Yarı Tann Gibi, 1 Mayıs 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/paralel-yapi-ana-iddianamesi-gulen-yari-tanri-gibi>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Haber7, (2013). Gülen'den Alevilere Cami-Cemevi Teklifi, 30 Nisan 2013, <http://www.haber7.com/guncel/haber/1020398-gulenden-alevilere-cami-cemevi-teklifi> (Erişim tarihi: 11.10.2016)
- Habertürk, (2014). Solcular ve Kürtler, Alevileri kullanıyor; Dışlanan Alevi gençler alana iniyor, 02 Haziran 2014, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/953705-solcular-ve-kurtler-alevileri-kullaniyor-dislanan-alevi-gencler-alana-iniyor>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Habertürk, (2014). Alevilerden Başbakan'a 12 maddelik talep listesi, 25.11.2014, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1012598-alevilerden-basbakana-12-maddelik-talep-listesi>, (erişim tarihi: 12/12/2017).
- Hoşgör, Ş. (2015). Seçim Öncesi Sürpriz Zirve, 16.03.2015, <http://www.milliyet.com.tr/secim-onesi-surpriz-zirve/siyaset/detay/2028752/default.htm>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- KONDA, (2014). *Gezi Raporu*, 2014. http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_GeziRaporu2014.pdf (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- KONDA, (2015). 7 Haziran Sandık ve Seçmen Analizi, 18 Haziran 2015.
- Korkmaz, T. (2016). Darbeden Fal Tutan Paralel, *Yenişafak Gazetesi*, 3 Şubat 2016, <http://m.yenisafak.com/yazarlar/tamerkorkmaz/darbeden-fal-tutan-paralel-2026573?n=1>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Köse, T. (2010). The AKP and the "Alevi Opening: Understanding the Dynamics of the Rapprochement, *Insight Turkey*: Vol.12/No.2.
- Massicard, E. (2007). *Alevi Hareketinin Siyasallaşması*. İstanbul: İletişim.
- Massicard, E. (2016). Alevi Critique of the AK Party, Criticizing 'Islamism' or the Turkish State? In *The Turkish AK Party and its Leader: Criticism, Opposition and Dissent*, (Ed. Umit Cizre), 75–102. New York: Routledge.

- Milliyet, (2016). Genelkurmay eski Başkanı Hilmi Özkök: Biz harp okulundayken namaz kılarıdık".. 19.10.2016, Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/genelkurmay-eski-baskani-hilmi-ozko-gundem-2329976/>, (erişim tarihi: 12/12/2017).
- Ocak, A. Y. (1998). Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1999). *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Onedio, (2013). Alevi derneklerinden Cami, Cemevi, Aşevi Projesine Sert Tepki, <https://onedio.com/haber/dha-alevi-derneklerinden-cami-cemevi-asevi-projesine-sert-tepki-160814>, (Erişim tarihi: 5 Eylül 2013).
- Övür, M. (2015). Cemevlerine Hukuki Statü, 28 Kısım 2015, Sabah Gazetesi, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/ovur/2015/11/28/cemevlerine-hukuki-statu> (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Özipek, B. B. (2014). Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri*, Liberal Düşünce Topluluğu: Ankara.
- Par, Kübra. (2014). *Alevi Dedesiyim, Yaşam biçimim farklı, bunu her yerde söylüyorum*, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1014298-alevi-dedesiyim-yasam-bicimim-farkli-bunu-her-yerde-soyluyorum> (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Sabah, (2016). FETÖ toplantısında PKK Propagandası, Sabah Gazetesi, 30.1.2016, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/30/feto-toplantisinda-pkk-propagandasi>, (Erişim tarihi: 12/12/2017)
- Skubik, D. W, (2008). "Fethullah Gülen, Islamic Banking and Global Finance", Paper for the *Fourth Conference on International Corporate Responsibility*, page: 4.
- Sol Haber, (2011). Gülen'in İrkci Sözleri Hala Hafızalarda". <http://haber.sol.org.tr/devlet-vesiyaset/gulenin-irkci-sozleri-hala-hafizalarda-haberi-47719>, (Erişim tarihi: 26.10.2011)
- Subaşı, N. (2010). *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*, Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı. <https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/alevi-c3a7alc4b1c59ftaylarc4b1-nihai-rapor-2010.pdf> (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- T24, (2014). Alevilik bir İnançtır, 23Temmuz 2012, <http://t24.com.tr/haber/kilicdaroglu-alevilik-bir-inanctir-musulmanligin-parcasidir-farkli-bir-din-olabilir-mi,209047>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- T24, (2015). Hükümet programından: Cemevlerine hukuki statü, 'özerklik rötuşlu' Yerel Yönetim Şartı", 25 Kasım 2015, <http://t24.com.tr/haber/hukümet-programından-cemevlerine-hukuki-statu-taninacak,317983>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- Taşgetiren, A. (2014). CHP Alevi Sorununu Çözebilir mi, 26 Kasım 2014, Star Gazetesi, <http://www.star.com.tr/yazar/chp-alevi-sorunu-cozebilir-mi-yazi-971761/>, (Erişim tarihi: 12/12/2017).
- TC Adalet Bakanlığı, (2016). Bozdağ: Darbe Gülen'in emir ve komutasında, 21.07. 2016. <http://www.basin.adalet.gov.tr/Etkinlik/bozdag-darbe-gulen-in-emir-ve-komutasinda> (Erişim tarihi: 12/12/2017)
- T. Olsson, E. Özdalga, & C. Raudvere (ed.), (1999), *Alevi Kimliği*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuğsuz, N. (2014), *Alevi Açılımının Neresideyiz?*, Analiz, İstanbul: Seta Vakfı.
- Ünal, A. (2002). *M. Fethullah Gülen. Bir Portre Denemesi*, Nil Yayınları.